

آشنایی با بهداشت دام و جایگاه آن

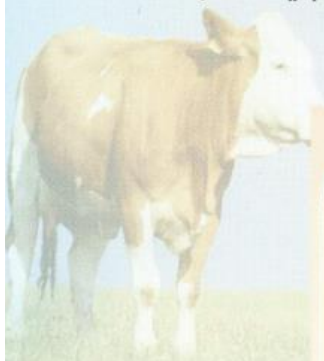
نویسنده: دکتر عادل الدین ادیسی
تصحیح: دکتر امیر محمود رستگار

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۴
تعریف جایگاه.....	۵
مشخصات جایگاه گاو.....	۶
جایگاه گوسفند و بز.....	۷
اهمیت بهداشت دام و جایگاه.....	۸
شکل صنعتی.....	۹
بهداشت زایشگاه.....	۱۰
بهداشت جایگاه پرورش گوساله.....	۱۱
انبار علوفه و مواد غذایی.....	۱۲
شیردوشی و بهداشت آن.....	۱۲
شکل سنتی.....	۱۴
روشهای ضد عفونی و سمپاشی.....	۱۵
رعایت موارد مهم در هنگام استحمام دامها.....	۱۶
رعایت موارد مهم در سمپاشی بدن دامها.....	۱۷
شعله افکنی.....	۱۸
اصول پیشگیری.....	۱۹
پیشگیری و کنترل بیماری.....	۲۰
منابع.....	۲۱
سئوالات.....	۲۲

● مقدمه

هدف از دامپروری استفاده از فرآورده‌های مختلف دامی و ارتقاء کیفیت محصولاتی نظیر شیر، گوشت، پشم می‌باشد. چنانچه تولیدات دامها از کیفیت مناسبی برخوردار باشد دامداری سودآور و به صرفه اقتصادی نزدیکتر است، لذا برای رسیدن به این منظور، باید شرایط و امکانات لازم را برای دامها فراهم نمود. یکی از این شرایط سافتن جایگاهی است که در آن اصول فنی برای پرورش دام رعایت شده و بتواند محیطی آرام و دور از هرگونه تنش را برای دام ایجاد کند. در این نشریه شما به طور فلامه با مشخصات و شرایط بهداشتی جایگاه دام آشنا فواید شد.

تعریف جایگاه

جایگاه به ساختمان یا ساختمانهایی گفته می‌شود که به منظور فراهم آوردن شرایط مناسب برای زندگی و تولید دامها از قبیل تهیه خوراک سالم، هوای پاکیزه و حفظ میوان در برابر سرما و نور شدید خورشید ساخته شده باشد.

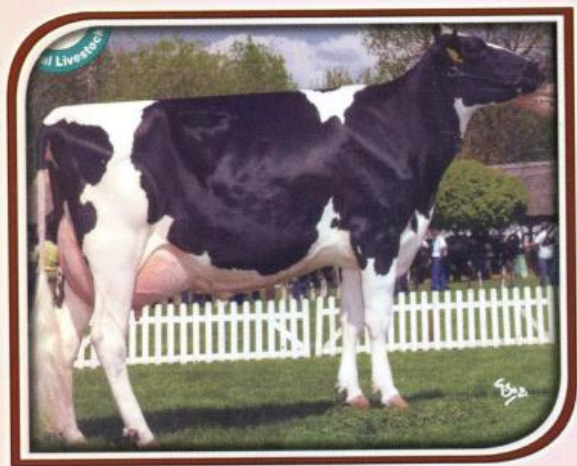
جایگاه دام بایستی شرایط زیر را داشته باشد:

- ۱- محل امدات جایگاههای صنعتی دامپروری باید مطابق با ضوابط نظام دامپروری کشور از خانه‌های مسکونی (روستا-شهر) فاصله داشته باشد.
- ۲- مسامت زمین مورد نظر متناسب با ظرفیت دامداری بوده و لازم است از زمین‌های اطراف بلندتر و یا هم سطح آن باشد تا از ورود آبهای سطحی به محل نگهداری دامها جلوگیری شود.
- ۳- دریافت پروانه تأسیس جهت وامدهای صنعتی دامپروری منوط به کسب مجوزهای لازم از ادارات، ارگانهای ذیربط و داشتن شرایط لازم برای زمین محل اجراء طرح مطابق با ضوابط نظام دامپروری کشور است.
- ۴- چون تابیدن نور خورشید به بدن دامها و جایگاه دارای اثرات مفید بهداشتی است لذا جایگاه به طریقی ساخته شود تا دامها حداکثر استفاده از نور خورشید را بنمایند.
- ۵- از وزش بادهای فصلی به داخل جایگاه جلوگیری شده، همچنین مسیر وزش باد از طرف خانه‌ها به سمت جایگاه باشد.
- ۶- دیوار، سقف، کف جایگاه و بها ربندها از موادی مانند سنگ، آجر و سیمان ساخته شود (پلاستر سیمانی) تا امکان زندگی مشرات و میکروبها در آن کم بوده و ضد عفونی کردن آن آسان باشد.
- ۷- کف جایگاه و بهار بند باید محکم، مقاوم و غیر قابل نفوذ بوده و از لغزیدن دام جلوگیری کند. (معمولاً از بتن سیمانی استفاده می‌شود)
- ۸- تعداد دام با مسامت جایگاه تناسب داشته باشد.

● مشخصات جایگاه گاو:

برای نگهداری گاو از جایگاه بسته و یا جایگاه باز استفاده می‌شود. جایگاه بسته نوعی از جایگاه است که از هر طرف بسته است. این نوع جایگاه مخصوص مناطق سردسیر می‌باشد. ساختمان جایگاه باز از سه دیوار و یک سقف تشکیل شده به طوری که یک طرف آن باز است و در جلو آن مملی به نام بهار بند برای گردش گاوها در نظر گرفته می‌شود. ساختمان این نوع جایگاه سر پوشیده و رو به آفتاب می‌باشد.

عرض آن کم و طول آن زیاد است. برای هر گاو معمولاً در محوطه سقف دار ۵ متر و در قسمت بهار بند ۱۰ متر مربع در نظر گرفته می‌شود. ارتفاع سقف محل سر پوشیده مدود ۳ متر و شیب سقف به طرف پشت جایگاه در نظر گرفته شود. آخور و آبشخور در محوطه بهار بند ساخته می‌شود. طول آخور برای هر گاو مدود ۸۰ تا ۹۰ سانتیمتر و پهنای آن مدود ۵۰ سانتیمتر می‌باشد.

● جایگاه گوسفند و بز:

گوسفند و بز نسبت به رطوبت و کوران هوا حساسند بنا براین بایستی در سافت جایگاه این موضوع را مد نظر قرار داد. جایگاه گوسفند و بز نیز بهتر است شامل محوطه سر پوشیده و بهار بند باشد.

برای هر راس گوسفند و بز ۱/۵ متر مربع فضا در محیط سر پوشیده و مدود ۳ تا ۴ متر مربع در بهار بند بایستی در نظر گرفته شود.

ارتفاع سقف از کف جایگاه ۲/۵ تا ۳ متر و شیب آن غالباً " دو طرفه بوده، به هر دو سمت می‌باشد.

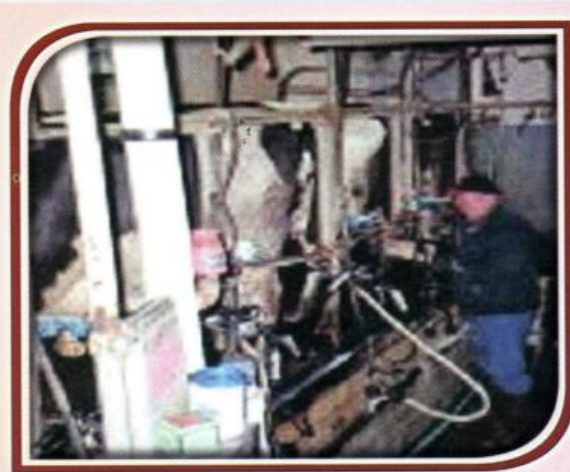
برای پیشگیری و مبارزه با بیماریها هر چند وقت یکبار جایگاه دام را بایستی ضد عفونی کرد. لازم به ذکر است در موقع ضد عفونی کردن ترتیبی اتفاذ گردد تا از آلودگی آب و خوراک دام به مواد ضد عفونی پرهیز شود..

● اهمیت بهداشت دام و جایگاه:

اموری که در ارتباط با بهداشت، سلامت دام و جمعیت دامی باشد، بهداشت دام گفته می‌شود. با توجه به این که تعداد زیادی از بیماری‌های دامی قابل انتقال به انسان می‌باشد لذا تاءمین بهداشت دام به بهداشت انسان و جامعه کمک می‌کند. گسترش روابط بین المللی، تجارت، سلامت و بهداشت جامعه انسانی در گرو برنامه هایی است که با اجراء آن بتوان :

- ۱- دامهای کشور را از وجود بیماری پاک کرد.
- ۲- بهداشت دام و جایگاه آن را تأمین نمود.
- ۳- در فصوص مراقبت، کنترل و مبارزه با بیماریها به طور صمیخ تصمیم گیری کرد.

رعایت بهداشت دام و جایگاه آن برای رسیدن به اهداف زیر دارای اهمیت زیادی است:

- ۱- تأمین سلامت دام
- ۲- تأمین مواد غذایی و پروتئین حیوانی سالم برای مصرف انسان
- ۳- کمک به تأمین سلامت جامعه و پیشگیری از بیماریهای قابل انتقال از حیوان به انسان (وجود بیش از ۸۰۰ نوع بیماری مشترک بین حیوان و انسان که سلامت جامعه را مورد تهدید قرار میدهد)

۴- با ایجاد محیط سالم برای دام، محیط زندگی انسانها یی که در ارتباط با دام هستند، سالم میگردد.

۵- ایجاد زمینه مساعد برای تجارت خارجی و صادرات فرآورده‌های دامی

۶- کمک به افزایش در آمد دامداران

دامداریها به دو شکل سنتی روستایی و صنعتی تقسیم می‌شوند.

● شکل صنعتی:

دامداریهای صنعتی وامدهای پروانه داری هستند که متناسب با نوع دام و ظرفیت وامد، دارای ساختمانهایی از قبیل اصطبل، بهار بند، شیر دوش، بیمارستان، زایشگاه و سایر تاسیسات و ابنیه دامپروری می‌باشند.

در این شکل از دامداری به ساختمانهایی از قبیل بهار بند، شیردوشی، بیمارستان، زایشگاه و سایر سالن‌های موجود جایگاه دام می‌گویند. به فضا و سطوحی که جایگاه دام را احاطه کرده‌اند محوطه دامداری گفته می‌شود و شامل فیابان‌ها، پیاده روها، مبادی ورود و خروج دام، چاه و مخزن آب و سیستم فاضلاب می‌گردد. همانگونه که بهداشت ساختمان‌های دامداری مهم می‌باشد، رعایت بهداشت محوطه دامداری نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است لذا بایستی در ورودی دامداری موضعی ضد عفونی وجود داشته و روزانه نسبت به شستشو و تعویض آب آن اقدام گردد.

بعد از بارندگیها نیز نیاز به افزودن مایع ضد عفونی به موضعه است. به هیچ وجه وسایل استفاده شده مانند دستکش یک بار مصرف، ظروف پلاستیکی سرمها، شیشه های خالی واکسن ها، داروها، کیسه های نایلونی، باند و پنبه های آلوده در محوطه دامداری رها نشود لذا در دامداریها باید از ظروف مخصوص زباله برای جمع آوری اینگونه زباله ها استفاده نموده و درب آنها را محکم بست. ضمناً از ورود جوندگان و حیواناتی مانند گربه، سگ، شغال، روباه و گرگ به داخل دامداری باید جلوگیری کرد.

● بهداشت زایشگاه:

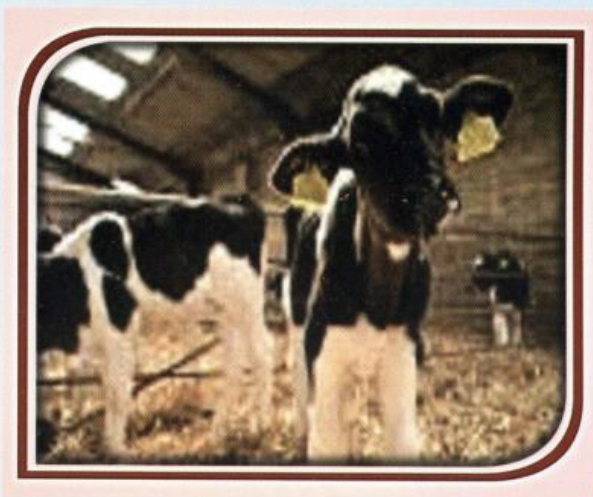
- ۱- کف زایشگاه باید بتون ریزی و دارای شیب ملایمی به طرف فاضلاب باشد.
- ۲- دیوارها از کاشی یا سنگ سفید ساخته شده، قابل شستشو و ضد عفونی باشد.
- ۳- مرارت و تهویه در داخل زایشگاه قابل تنظیم باشد.
- ۴- مرارت اتاق زایشگاه باید در هنگام تولد گوساله حداقل ۲۰ و حداکثر ۳۰ درجه سانتی گراد بوده و کف آن بامقداری گاه و گلش خشک پوشیده باشد.
- ۵- از گوران و جریان شدید هوا به داخل زایشگاه به خصوص در فصل زمستان جلوگیری گردد.

- ۶- زایشگاه باید دارای وسایل و ابزار اولیه نظافت و ضد عفونی (همانند ساون و ترکیبات یددار) دستکش مامایی، طناب مخصوص کشیدن گوساله و وسایل جراحی باشد
- ۷- بعد از زایمان وسایل و تجهیزات مورد استفاده، کف و دیوارهای زایشگاه کاملاً تمیز، ضد عفونی و شعله افکنی شده، برای زایمان بعدی آماده شود.

● بهداشت جایگاه پرورش گوساله:

محل پرورش گوساله ها باید شرایط زیر را داشته باشد:

۱- حداقل فاصله آن با زایشگاه ۱۰ متر باشد .

۲- گوساله ها پس از چند ساعت که از تولد آنها گذشت و توسط مادر لیسیده شدند، پس

از خوردن اولین آغوز (ماک) به سالن پرورش گوساله ها منتقل گردند. به طور معمول

گوساله ها از دو ماهگی به تدریج از شیر گرفته و به بهار بند مخصوص گوساله های ۳ تا

۶ ماهه و سپس به بهار بند گوساله های ۶ تا ۱۲ ماهه منتقل خواهند شد.

۳- از رفت و آمد افراد غیر مسئول فودداری شود.

۴- رعایت موارد بهداشتی و ضدعفونی

● محل پرورش گاوهای بالغ:

محل پرورش گاوهای بالغ شامل موارد زیر میباشد:

۱- بهار بند تلیسه های ۱۲ تا ۱۸ ماهه غیر آبستن

۲- بهار بند تلیسه های آبستن

۳- بهار بند گاوهای شیرده

۴- جایگاه بسته

۵- جایگاه باز

با توجه به این که رعایت موارد بهداشتی و ضد عفونی در جایگاه دام هائز اهمیت است لذا گود موجود در کف دامداریها جمع آوری شده، در انباری که در کنار زمینهای زراعی در فاصله ای دور از گاوداری ساخته می شود نگهداری و به منظور جلوگیری از رشد مگس و سایر مشرات آهک فشک روی آن پاشیده شود. (برای هر ۱۰۰ متر مربع مقدار ۵ کیلوگرم آهک فشک کافی است).

● انبار علوفه و مواد غذایی:

رطوبت و درجه حرارت انبار علوفه و کنسانتره با دقت بیشتری کنترل گردد تا بتوان از رشد قارچها و باکتریها پیشگیری نمود ضمناً به طریقی ساخته شود که چونندگان همانند موش به علوفه و فوراگ دام دسترسی نداشته باشد.

● شیردوشی و بهداشت آن:

رعایت روشهای صحیح و بهداشتی شیر دوشی می تواند در افزایش تولید، ارتقاء سطح کیفی شیر، پیشگیری از بیماری ورم پستان تاءثیر داشته باشد لذا رعایت مراحل زیر در هنگام شیردوشی الزامی است:

- ۱- سلامتی کارگران و داشتن گواهی لازمه از مراکز مربوطه
- ۲- داشتن لباس کار، چکمه ، ماسک و دقت در تمیزی و ضد عفونی آنها

۳- شستن و ضد عفونی دستها قبل از شیردوشی

۴- شستن پستانها با آب گرم و فشک گردن آنها با دستمال یکبار مصرف

۵- دوشش اولیه شیر بروی سطح سیاهرنگ به منظور مشاهده چرک و یا فون (در صورت ابتلاء به بیماری ورم پستان مشاهده می گردد) .

۶- بهداشت لوازم و دستگاههای شیر دوشی که شامل: منبع فلاء، مخزن شیر، پل ساتور، کلاهکها و لایه داخلی می باشد.

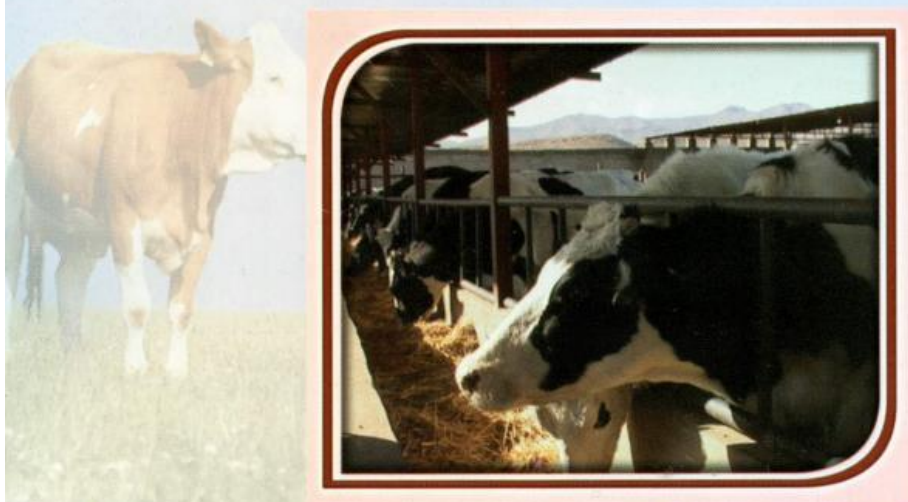
بعد از اتمام دوشش هر گاو با شستشوی کلاهکها از انتقال باکتریها به سایر گاوها می توان جلوگیری کرد. برای رسیدن به این هدف کلاهکها و پینگها ابتدا با آب گرم شسته سپس ضد عفونی شده و به منظور حذف مواد ضد عفونی مجدداً آبکشی می شود . در این مرحله از هیپوکلریت سدیم می توان برای ضد عفونی تجهیزات استفاده نمود. در پایان شیردوشی کلیه سر پستانکها به دلیل باز بودن مجرا باید در محلول ضد عفونی غوطه ور گردد تا باکتریها نتوانند از طریق مجرا به پستان راه یافته باعث بیماری ورم پستان گردند همچنین به مدت ۱۰ دقیقه با آب گرم تمام لوله های انتقال دهنده شیر شسته سپس با محلول ۲ تا ۳ درصد هیپوکلریت سدیم به مدت ۱۵ دقیقه ضد عفونی شود .

تمام سطوح داخلی لوله‌ها هر هفته ۲ الی ۳ نوبت با سود کاستیک ۲ تا ۳ درصد (مملول ولرم) ضد عفونی شده سپس با آب گرم به طور کامل آبکشی شود. در پایان عملیات شیر دوشی باید دیوارها و کف سالن شیردوشی با آب گرم پر فشار بخوبی شسته و با ستریمید C با رقت ۱/۳۰ ضد عفونی شود. ارجح است هفته ای دو نوبت از سود کاستیک ۵ درصد به جای ستریمید استفاده گردد. از ساولن و هیپوکلریت سدیم ۵ درصد نیز می‌توان استفاده نمود.

● شکل سنتی روستایی :

- در فرمهای سنتی محل پرورش دام معمولاً در کنار محل سکونت دامدار می‌باشد لذا هنگام تأسیس دامداری در روستاها نکات زیر مورد توجه قرار گیرد:
- ۱- از منازل مسکونی دور بوده تا بو و مشرات باعث ناراحتی ساکنین نشود.
 - ۲- محل پرورش طوری ساخته شود که حداکثر نور و آفتاب را داشته و از تهویه مناسبی برخوردار باشد.
 - ۳- کف جایگاه صاف بوده و شیب آن به طرف فاضلاب هدایت شود.

باتوجه به این که در فرمهای سنتی محل ویژه‌ای برای زایمان دامها در نظر گرفته نمی‌شود لذا دامها در همان محل پرورش دام زایمان کرده، این امر باعث ایجاد بیماریهای گوناگون و متی تلفات گوساله‌ها و بره‌ها میگردد بنابر این جهت انجام زایمان، دامهای آبستن را چند روز قبل از زایش به آغلی که کف آن از کاه تمیز پوشانده شده منتقل می‌کنند. هرگز نباید با دستهای کثیف و بدون ضد عفونی در زایمان مداخله نمود.

● ضد عفونی و سمپاشی:

ضد عفونی یا گندزدایی به معنی مبارزه بر علیه امراض واگیردار و عوامل مولد آنها است که به دو گروه فیزیکی و شیمیایی تقسیم می‌شوند:

۱- ضد عفونی کننده‌های فیزیکی عبارتند از: نور فورشید، اشعه، حرارت (حرارت خشک و حرارت مرطوب) ، پاستوریزاسیون، فیاتراسیون، انجماد .

۲- ضد عفونی کننده‌های شیمیایی: به موادی گفته میشوند که در غلظت‌های مختلف سبب توقف رشد و یا از بین رفتن جرمهای عفونی می‌گردند که خود نیز به دو نوع تقسیم می‌شوند:

۱- آنتی سبتیکها:

موادی که در غلظت‌های زیاد باکتری کش و در غلظتهای کم سبب توقف رشد باکتریها میشوند این مواد برای ضد عفونی کردن بافتها (بدن) و یا وسایل جراحی و ... به کار میروند.

۲- باکتریسیدها:

معمولا اثر میکروب کش داشته و برای از بین بردن میکروارگانیسمها، ضد عفونی سالنها، جایگاه پرورش دام، طیور و تجهیزات بکار میروند.

روشهای ضد عفونی و سمپاشی شامل موارد زیر می باشد:

۱- اسپری کردن

۲- دوش ثابت

۳- گرد باشی

۴- حمام دادن

● **مماهای ضد کنه:**

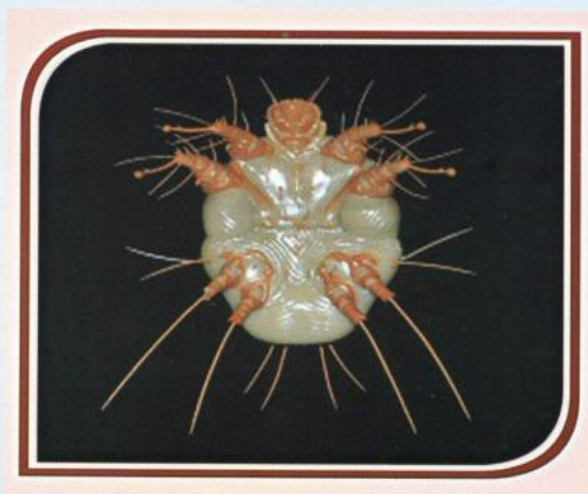
مماهای ضد انگل خارجی دام در مجموع بهترین و رایج‌ترین روش مبارزه بر علیه انگل‌های خارجی بدن دام می‌باشند.

● **رعایت موارد مهم در هنگام استعمال دامها:**

- ۱- تمام مراحل ماما دادن باید تمت نظر افراد مجرب و کارآموده به اجرا در آید.
- ۲- سموم باید طبق توصیه کارخانه سازنده ابتدا با مقدار کمی آب حل شده و سپس به آب داخل موضعه افزوده شود.
- ۳- هرگز سموم مختلف باهم مخلوط و مورد استفاده قرار نگیرند.
- ۴- آب به مقدار کافی در اختیار باشد.
- ۵- پیش از ماما از سلامتی دامها اطمینان حاصل شود.
- ۶- از ماما دامهایی که علائمی نظیر فستگی، ، ضعیفی، تشنگی، فملی، آبستنی سنگین و دارای زخم و جراحاتی در اندامهای مختلف باشند باید پرهیز کرد.
- ۷- دامهای تشنه پیش از ماما سیراب شوند.
- ۸- پشم گوسفندان چند روز قبل از ماما کوتاه شود.
- ۹- بهتر است دامهای زیر سه ماه ماما داده نشوند.

- ۱۰- برای جبران کاستی مملول موجود در ممام باید طبق بروشور سم عمل شود .
- ۱۱- درجه حرارت هوا باید معتدل باشد.
- ۱۲- زمان استممام با زمان فعالیت انگلها (بخصوص کنه ها) هماهنگ بوده و فواصل بین دو ممام حداکثر ۱۰ روز در نظر گرفته شود.
- ۱۳- بعد از ممام، دامها نباید به مدت طولانی در معرض آفتاب قرار گیرند و آب آشامیدنی به مقدار کافی در اختیارشان باشد.
- ۱۴- سمپاشی جایگاه همزمان با استممام دام انجام گردد.

● رعایت موارد مهم در سمپاشی بدن دام:

- ۱- انجام عملیات سمپاشی توسط افراد مجرب و کارآزموده انجام گیرد .
- ۲- قبل از انجام هر اقدامی از صحت کار دستگاه سمپاش اطمینان حاصل کرد.
- ۳- مواد غذایی هنگام سمپاشی بدن دام در دسترس نباشند.
- ۴- آبشخورها از آب تخلیه شوند.
- ۵- هر گونه کود و زباله از مموطه دامداری خارج شود.
- ۶- خوردن و آشامیدن مواد غذایی در هنگام سمپاشی می تواند فطر ناک باشد.
- ۷- عاملین سمپاش دارای لباس کار، ماسک، عینک، کلاه، چکمه و دستکش باشند.
- ۸- سم باید طبق توصیه کارخانه سازنده، به آب اضافه گردد .

۹- مملول سم با دقت کافی به تمام سطوح بدن دام پاشیده شود.

۱۰- در باد شدید و در هوای آزاد سمپاشی انجام نگیرد.

باید توجه کرد که پس از اتمام سمپاشی جایگاه، آبشخورها و خوراک فوریهای دام با آب تمیز شسته شوند.

● شعله افکنی:

شعله افکنی روش بسیار مناسبی برای ضدعفونی کف، دیوارها و محوطه خارج از سالنها میباشد.

۱- قبل از شعله افکنی کف دامداری از کود و فضولات تمیز شود.

۲- وسایلی که امکان آتش گرفتن دارند از دامداری خارج شوند.

۳- در هنگام استفاده از شعله افکن، دامها از محل مورد نظر دور نگه داشته شوند

۴- دربها و پنجرهها باز باشند تا هوا جریان داشته و گاز تولید شده خارج شود..

۵- فرد عامل از وسایل ایمنی استفاده نماید.

در دامداریها از پاشیدن و آتش زدن مواد سوختنی روی کف و دیوارها خودداری گردد چون امکان آتش سوزی بسیار زیاد و ضدعفونی مناسبی انجام نمیگیرد همچنین به علت احتمال باقی ماندن مواد در کف و دیوارها امکان مسموم شدن دام وجود دارد.

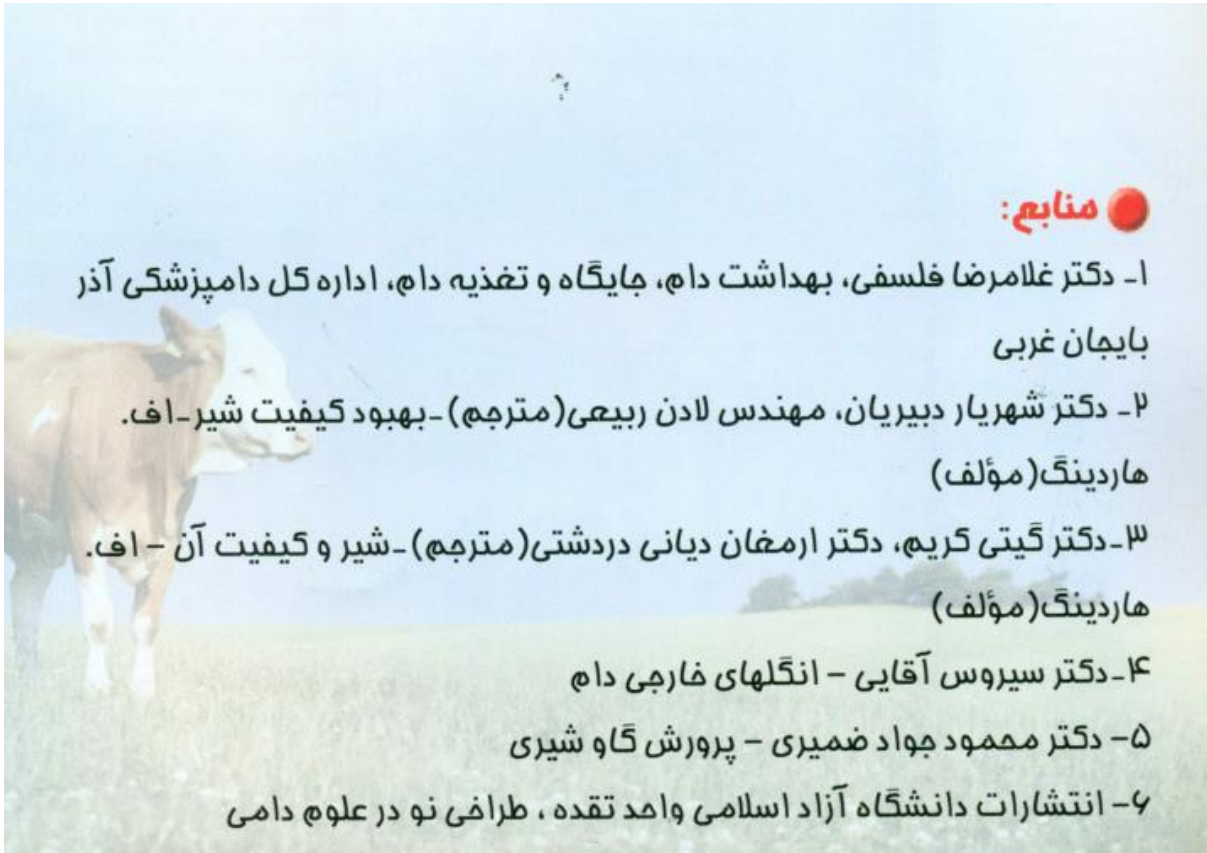
● اصول پیشگیری:

پیشگیری به معنی جلوگیری از ایجاد بیماری در دام بوده و شامل عملیاتی است که به منظور بیمار نشدن دام، قطع و یا آهسته شدن سیر بیماری در دامداریها اعمال می‌گردد. در هنگام کنترل و پیشگیری از بیماری باید به تراکم دام موجود در دامداریها، میزان شیوع، نوع بیماری و راههای انتقال بیماری نیز توجه نمود.

پیشگیری و کنترل بیماری در دام مشتمل بر فعالیتهای زیر میباشد:

- ۱- کنترل تردد دام (قرنطینه)
 - ارتقای بهداشت محیط دامداری
 - مراقبت از بیماریهای دامی
 - ضد عفونی
 - واکسیناسیون
 - گشتار و امما
- مسئله رعایت ایمنی زیستی و واکسیناسیون ارزانتترین و موثرترین راه کنترل و پیشگیری بیماریها می باشد .

A background image of a brown and white cow standing in a green field under a blue sky. The cow is facing left.

منابع:

- ۱- دکتر غلامرضا فلسفی، بهداشت دام، جایگاه و تغذیه دام، اداره کل دامپزشکی آذر بایجان غربی
- ۲- دکتر شهریار دبیریان، مهندس لادن ربیعی (مترجم) - بهبود کیفیت شیر - اف. هاردینگ (مؤلف)
- ۳- دکتر گیتی کریم، دکتر ارمغان دیانی دردشتی (مترجم) - شیر و کیفیت آن - اف. هاردینگ (مؤلف)
- ۴- دکتر سیروس آقایی - انگلهای فارمی دام
- ۵- دکتر محمود جواد ضمیری - پرورش گاو شیری
- ۶- انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی و امد تقده ، طرافی نو در علوم دامی